

The Study of the Main Character in "*Ikhtefa Al-Sayyed La Ahad*" (The Disappearance of the Mr. Nobody) based on Ervin Yalom's Existential Psychotherapy Theory

Faezeh Eazy ¹ | Abbas Ganjali ^{2*} | Sayyed Mahdi Nouri Keyzoghani ³

1. M.A. Student in Arabic Language and Literature, Faculty of Theology and Islamic Studies, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran. Email: Faezeh.eazy76@gmail.com
2. Corresponding Author, Associate Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Theology and Islamic Studies, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.
Email: a.ganjali@hsu.ac.ir
3. Associate Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Theology and Islamic Studies, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran. Email: sm.nori@hsu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 22/04/2023

Received in revised form:
04/09/2023

Accepted: 05/09/2023

Keywords:

Ahmad taybawi,
Ikhtefa al-Sayyed la Ahad,
Ervin Yalom,
Existential Psychotherapy
Theory,
certainties of existence.

ABSTRACT

Existential psychotherapy is influenced by existential philosophy and represents one of the more recent post-Freudian approaches. Ervin Yalom, an American psychologist and author, is a leading figure in this school of psychotherapy, which is considered a form of dynamic or experiential therapy. Existential psychology addresses the four ultimate human concerns: death, freedom, loneliness, and emptiness, as well as the conscious and unconscious fears and motivations that arise from each. This research, employing a descriptive-analytical method, introduces this theory and examines the novel "Ikhtefa Al-Sayyed" (Disappearance of Mr. Nobody) by Ahmad Taybawi from the perspective of existential psychotherapy. The ultimate human concerns—namely death, freedom and responsibility, loneliness, emptiness, and meaninglessness—are prominent in the novel. Many characters are lonely, lost, confused, and disappointed in life. The extent to which concerns are included in the characters of the novel highlights the painful events of the Black Algerian decade and their unfortunate effects on the psyche of the people. These events have caused individuals to turn inward and perceive themselves as isolated. Therefore, it should be noted that loneliness—not individual loneliness, but collective loneliness—is one of the central themes of this novel. There is very little dialogue throughout the story; the plot often unfolds through monologue, and the use of this technique reinforces the theme of loneliness. These four fears are especially evident in the main character of the story, "Ikhtefa Al-Sayyed" (Disappearance of Mr. Nobody), more so than in other characters. He feels alienated and disconnected from his homeland.

Cite this article: Eazy, F., Ganjali, A. & NoriKeyzoghani, S.M. (2025). The study of the main character of the novel "Ikhtefa of Al-Sayyed La Ahad" based on Ervin Yalom's existential psychotherapy theory. *Research of Literary Texts in Iraqi Career*, 14 (4), 1-24.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/rp.2023.9055.1765

Extended abstract

Introduction

Existentialism is a classical school of thought that emerged in modern philosophy and has secured a significant place in various fields of the humanities—particularly literature, art, and psychology. Among its many perspectives is Existential Psychotherapy, a theoretical framework offering techniques and principles for understanding human experience. Rather than presenting a specific therapeutic system, it advocates a philosophical approach to treatment and the human condition.

Irvin D. Yalom, an existential psychologist and American author, explores the existential concerns that lead to human suffering and dysfunction, offering potential ways to cope with them. The novel, as a literary form, serves as an effective medium for expressing such existential struggles. Algerian novels are no exception; most reflect the lived realities of the people, with the country's turbulent history leaving a profound impact on its literary output.

One existential issue—existential anxiety—is examined in this study through the lens of Yalom's theory. The research focuses on "Ikhtefa Al-Sayyed" (The Disappearance of Mr. Nobody) by Ahmad Taybawi, an Algerian novelist born in 1980 who holds a PhD in Management from the University of Blida. Influenced by the realist school, Taybawi, like many writers of his generation, demonstrates a strong affinity for Western literature. He was awarded the Nagib Mahfouz Literary Prize in 2021 for this novel.

The present study aims to analyze the protagonist of "The Disappearance of Mr. Nobody" using Yalom's Existential Psychotherapy framework to address two primary questions:

1. According to Yalom's theory, can the protagonist's anxieties and concerns be classified as *existential* or *ultimate concerns*?
2. Which of Yalom's four ultimate concerns—death, freedom, existential isolation, or meaninglessness—is most prominent in the novel and its protagonist?

Although a number of studies have addressed Yalom's existential psychotherapy, its application to literary criticism remains relatively new. Moreover, no comprehensive research on this novel, especially in Persian, has yet been conducted.

Method

This study employs a descriptive–analytical approach. It first introduces the philosophical background of existentialism and the principles of Yalom's existential psychotherapy. Then, after a brief overview of Taybawi and his novel, the research identifies and analyzes the existential concerns and ultimate anxieties reflected in the text. Since the novel has not yet been translated into Persian, all textual examples have been translated by the researcher for this study.

Findings

Existential psychotherapy is a dynamic therapeutic approach that focuses on the anxieties emerging from the human condition. It highlights the fundamental conflict between the individual and the *givens of existence*—what Yalom terms the four *ultimate concerns*: death, freedom, isolation, and meaninglessness. Awareness of these concerns, according to Yalom, is essential for human growth, as each represents an unavoidable dimension of being.

In "The Disappearance of Mr. Nobody," all four existential concerns are vividly portrayed. Taybawi skillfully embodies these anxieties in his characters, particularly in the protagonist, Mr. No One. The motifs of death and isolation dominate the narrative, while freedom and meaninglessness emerge more subtly in the inner monologues of both the protagonist and the detective.

The theme of death anxiety is central to the novel. The protagonist loses his parents during childhood, followed by the deaths of his aunt and cousin, who raised him. His profound guilt over their deaths deeply shapes his psyche. From Yalom's perspective, the fear of death is a fundamental existential concern that permeates the story, significantly influencing Mr. Nobody's character development.

Freedom, another of Yalom's ultimate concerns, is portrayed in its paradoxical, existential sense—the burden of total responsibility. Mr. Nobody lives in a homeland devoid of freedom and happiness; in his search for liberation, he moves from place to place. After escaping from a hospital, he is confronted with the anxiety of absolute freedom, initially denying it through self-imposed constraint, but ultimately asserting it by rejecting oppression and disappearing after the old man's death—an act symbolizing his final self-determination.

The third concern, existential isolation, differs from ordinary loneliness. It refers to the fundamental separateness of human existence—from both others and the world itself. The "Black Decade" of Algerian history left lasting psychological scars, driving people inward and intensifying collective alienation. The novel, with its sparse dialogue and predominant use of monologue, effectively conveys this pervasive loneliness. Mr. Nobody epitomizes the Algerian individual who, alienated in his own homeland, feels detached from his country and its people.

Finally, a pervasive sense of meaninglessness permeates the novel's atmosphere. Many characters experience despair and emptiness stemming from a lack of purpose in life. The traumas of the Black Decade instilled a profound sense of defeat among educated Algerians, leading some to contemplate suicide or withdraw from society, while others sought alternative ways to cope with their existential void.

Discussion

This study demonstrates that *The Disappearance of Mr. No One* embodies the principles of Yalom's existential psychotherapy through its portrayal of the protagonist's struggles with the four ultimate concerns—death, freedom, isolation, and meaninglessness. Modern Algerian

fiction, as exemplified by Taybawi's work, serves as a powerful vehicle for exploring national identity and the existential crises of its people.

The pervasive presence of these concerns in the characters reflects the collective trauma of Algeria's Black Decade, which drove individuals inward and intensified both personal and collective solitude. The dominance of monologue over dialogue in the novel underscores this existential loneliness.

The protagonist, Mr. No One, represents the alienated Algerian individual—disconnected, despairing, and yearning for freedom. Confronted with all four existential anxieties, he initially denies them but ultimately accepts them, achieving dignity, freedom, and self-realization. Among the four concerns, death and isolation are the most prominent in both the protagonist and the novel as a whole.

بررسی شخصیت اصلی رمان *اختفاء السید لا أحد* بر مبنای نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال اروین یالوم

فائزه ایزی^۱ | عباس گنجعلی^{۲*} | سید مهدی نوری کیدقانی^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.
رایانامه: Faezeh.eazy76@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، دانشیار زبان و ادبیات عربی، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران. رایانامه: a.ganjali@hsu.ac.ir
۳. دانشیار زبان و ادبیات عربی، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران. رایانامه: sm.nori@hsu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۴

واژه‌های کلیدی:

أحمد طیب‌وی،
اختفاء السید لا أحد،
اروین یالوم،
نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال،
مسکلمات هستی.

روان‌درمانی اگزیستانسیال متأثر از فلسفه اگزیستانسیال است. این مکتب، یکی از تازه‌ترین رویکردهای پویه‌نگر پسا‌فرویدی است. اروین یالوم، روان‌شناس و نویسنده آمریکایی، پایه‌گذار اصلی این مکتب روان‌درمانی است که گونه‌ای از روان‌درمانی پویا یا پویه‌نگر می‌باشد. روان‌پویه‌شناسی اگزیستانسیال، به چهار دلوپسی غایی بشری یعنی مرگ، آزادی، تنهایی و پوچی می‌پردازد و نیز به ترس‌ها و انگیزه‌های آگاهانه و ناآگاهانه‌ای که از هر یک ناشی می‌شود. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی بعد از معرفی این نظریه، رمان *اختفاء السید لا أحد* اثر أحمد طیب‌وی را از منظر روان‌درمانی اگزیستانسیال مورد بررسی قرار می‌دهد. دلوپسی‌های غایی بشری یعنی مرگ، آزادی و مسئولیت، تنهایی و پوچی و بی‌معنایی در رمان *اختفاء السید لا أحد* خودنمایی می‌کند و بسیاری از شخصیت‌ها تنها، گم‌شده و حیران و از زندگی ناامیدند. این حد از شمولیت دلوپسی‌ها در شخصیت‌های رمان، بیانگر حوادث رنج آور دهه سیاه الجزایر و آثار ناگوار آن بر روان مردم است، امری که سبب شده تا انسان به درون خود رانده شده و خود را تنها ببیند. لذا بدین خاطر است که تنهایی، آن هم نه تنهایی فردی بلکه تنهایی جمعی، یکی از مضامین اساسی این رمان است. در سراسر رمان دیالوگ بسیار کم است و پیرنگ داستان اغلب با مونولوگ پیش می‌رود و استفاده از این تکنیک در تأیید بحث تنهایی است. البته این چهار دله‌ره در شخصیت اصلی داستان، السید لا أحد، بیش از دیگر شخصیت‌های رمان به چشم می‌خورد. علت این امر، محوریت این شخصیت بوده و تمرکز طیب‌وی در شخصیت‌پردازی، بیشتر به او معطوف است. السید لا أحد نماینده فرد الجزایری است که به خاطر حوادثی که برای او رخ داده، احساس بیگانگی و عدم تعلق به وطنش، به او دست داده است.

استناد: ایزی، فائزه؛ گنجعلی، عباس؛ و نوری کیدقانی، سید مهدی (۱۴۰۴). بررسی شخصیت اصلی رمان *«اختفاء السید لا أحد»* بر

مبنای نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال اروین یالوم. *پژوهشنامه ادبیات داستانی*، ۱۴(۴)، ۱-۲۴.

حق مؤلف © نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه رازی

۱. پیشگفتار

اگزیستانسیالیسم^۱ از جمله مکاتب سنتی است که در فلسفه معاصر مطرح می‌شود و توانسته در بسیاری از حوزه‌های علوم انسانی مثل ادبیات، هنر و به ویژه روان‌شناسی^۲ جایی برای خود باز کند. نظریه پردازان و اندیشه‌مندان روان‌شناسی، دیدگاه‌ها و رویکردهای متفاوتی در این خصوص ارائه داده‌اند؛ یکی از این رویکردها «روان‌درمانی اگزیستانسیال» است که ساختاری نظری دارد. مجموعه ففونی از این ساختار برمی‌خیزد که چهارچوبی برای بسیاری از مؤلفه‌های درمان فراهم می‌آورد و به جای تبیین یک مکتب یا گروه خاص، توضیح‌دهنده یک نوع نگرش و رویکرد به انسان است. به عبارتی یک نظام درمانی نیست، بلکه نگرشی به درمان است» (می^۳، ۱۳۹۳: ۱۹).

مدت کوتاهی بعد از جنگ جهانی دوم، روان‌شناسی جدیدی به نام روان‌شناسی وجودی از اروپا به ایالات متحده گسترش یافت» (فیست وجی. فیست و رابرتس، ۱۳۹۸: ۴۶۱). این روان‌شناسی وجودی نوین در نوشته‌های سورن کی یرکگارد^۴ (۱۸۵۵-۱۸۱۳)، فیلسوف و عالم الهیات دانمارکی ریشه دارد. دیدگاه‌های کی یرکگارد در دوران زندگی نسبتاً کوتاه او تأثیر اندکی بر تفکر فلسفه داشت؛ اما کار دو تن از فیلسوفان آلمان، فردریک نیچه^۵ (۱۹۰۰-۱۸۴۴) و مارتین هایدگر^۶ (۱۹۷۶-۱۸۹۹) به ترویج فلسفه وجودی در قرن بیستم کمک کرد. هایدگر بر افکار دو روان‌پزشک سوئیسی، لودویک بینزوانگر^۷ و مدارد باس^۸، تأثیر قابل ملاحظه‌ای داشت» (فیست وجی. فیست و رابرتس، ۱۳۹۸: ۴۶۶). بینزوانگر و باس، همراه با کارل جاسپرز^۹، ویکتور فرانکل^{۱۰}، و دیگران فلسفه وجودی را در روان‌درمانی خود به کار بردند. وجودنگری از طریق کار نویسنده فرانسوی ژان-پل سارتر^{۱۱} و رمان-نویس فرانسوی-الجزایری، آلبر کام^{۱۲} و به ادبیات قرن بیستم رخنه کرد» (همان: ۴۶۷).

اروین یالوم، روان‌شناس هستی‌گرا و نویسنده آمریکایی، دغدغه‌های وجودی انسان را که منجر به

-
1. Existentialism
 2. Phycology
 3. May
 4. Søren Kierkegaard
 5. Friedrich Nietzsche
 6. Martin Heidegger
 7. Ludwig Binswanger
 8. Medard Boss
 9. Karl Jaspers
 10. Viktor Frankl
 11. Jean-Paul Sartre
 12. Albert Camus

مشکلات و اختلال در زندگی می‌شود، بررسی و سعی کرده است تا برای آن راه‌حل‌هایی بیابد. در این میان، رمان ظرف خوبی برای بیان مشکلات زندگی انسان‌هاست. یکی از این مشکلات، نگرانی‌های وجودی است که این پژوهش به بررسی آن براساس نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال اروین یالوم پرداخته است.

تاریخ مردم الجزایر تأثیر زیادی بر آثار ادبی این سرزمین، به ویژه رمان داشته است، به گونه‌ای که بیشتر رمان‌ها انعکاسی از واقعیت‌های زندگی است» (بوعریوة و بوعریوة، ۲۰۲۰: ۱۶). رمان‌های الجزایری به دو زبان نوشته شده است: اول به زبان فرانسوی در دوره استعمار فرانسه که نویسندگان برای اشباع آن‌ها با فرهنگ اروپایی به نوشتن به این زبان متوسل شدند. البته گرچه این رمان‌ها از زبان استعمارگر است، اما محتوای آن‌ها برخاسته از درد و رنج مردم الجزایر و بیانگر امید و آرزوی آنان است بنابراین آن‌ها با قلم خود موضوع ملی و هویت ربوده شده‌شان را به تصویر کشیده‌اند. زبان دوم، زبان عربی است؛ یعنی مرحله بعد از استقلال و این مرحله‌ای است که در آن می‌توان گفت زبان عربی با ظهور مجموعه‌ای از گونه‌های ادبی مانند مقالات و غیره شروع به شکوفایی و تکامل کرد» (همان: ۱۹-۱۷).

أحمد طیب‌اوی متولد سال ۱۹۸۰ میلادی اهل الجزایر و دارای دکترای رشته مدیریت از دانشگاه البلیدة الجزایر است. وی رمان‌نویس و استاد دانشگاه فرحات عباس است. او جایزه ادبی نجیب محفوظ را در سال ۲۰۲۱ برای نگارش رمان *اختفاء السید لا أحمد* دریافت کرده است» (طرباق و سائرون، ۲۰۲۱: ۷۱).

أحمد طیب‌اوی تحت تأثیر مکتب واقع‌گرایی^۱ است و مانند بسیاری از هم‌نسل‌های جوان خود گرایش زیادی به ادبیات اروپا و غرب دارد. در برخی از تعلیقات نوشته شده در پایگاه‌های اینترنتی ذکر شده که رمان *اختفاء السید لا أحمد* متأثر از رمان مالوی اثر ساموئل بکت است که البته این خود پژوهشی جدا می‌طلبد که در دست بررسی است.

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر تلاش می‌کند شخصیت اصلی رمان *اختفاء السید لا أحمد* اثر أحمد طیب‌اوی را بر اساس نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال اروین یالوم مورد بررسی و تحلیل قرار داده تا در پایان، پاسخگوی این پرسش‌ها باشد:

۱. با توجه به نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال، آیا دغدغه‌ها و نگرانی‌های شخصیت اصلی رمان *اختفاء السید لا أحد* از نوع دغدغه‌های وجودی و دلواپسی‌های غایی است؟
۲. کدام یک از چهار دلواپسی غایی در شخصیت اصلی رمان *اختفاء السید لا أحد* و در کل متن داستان برجسته‌تر است؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

با توجه به پژوهش‌های موجود، مشخص شد که نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال و کاربرد آن در نقد ادبی بسیار تازگی دارد. کم و بیش تاکنون پژوهش‌هایی در مورد نظریه روان‌درمانی اگزیستانسیال اروین یالوم صورت گرفته است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

(۱) بررسی مواجهه با رنج تنهایی اگزیستانسیال در اندیشه اروین یالوم و رنج عارفانه فراق در اندیشه مولوی، حبیب مظاهری و امیرعباس علیزمانی، پژوهش‌های فلسفی کلامی، زمستان ۱۳۹۷، شماره پیاپی ۷۸.

(۲) صادق چوبک و دلهره‌های هستی (خوانش رمان سنگ صبور بر مبنای نظریه روان‌کاوی اگزیستانسیال)، منصوره تدینی، نقد و نظریه ادبی، ۱۳۹۹، شماره پیاپی ۹.

(۳) بررسی معنای وجودی در افکار سعدی با تکیه بر روان‌درمانگری اگزیستانسیال اروین یالوم، لیلا آذرنیوار و همکاران، سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی، ۱۴۰۰، شماره پیاپی ۶۸.

(۴) بررسی تنهایی و راه‌های درمان آن در اشعار عدنان الصائغ براساس نگرش وجودی اروین یالوم، ندا تصدیقی مؤخر و مرضیه آباد، زبان و ادبیات عربی، ۱۴۰۱، شماره پیاپی ۳۱.

نمونه پایان‌نامه‌هایی که در مورد این رمان در زبان عربی به رشته تحریر درآمده است:

۱. بوعلویه حیا و بوعلویه نجاه، البنية السردية في رواية «اختفاء السيد لا أحد» لأحمد طيباوي، ۲۰۱۹.
۲. حنان طرباق و منی أمجوج، الخطاب الإقناعي في رواية «اختفاء السيد لا أحد» لأحمد طيباوي مقاربة تداولية، ۲۰۲۱، الجمهورية الجزائرية.
۳. قوجیل نورالهدی و بشری علوانی، جمالیات المكان والزمن في رواية «اختفاء السيد لا أحد» لأحمد طيباوي - أنموذجا، ۲۰۲۱.

سه پژوهش اخیر درباره رمان مورد بحث اما خارج از این موضوع است. هم‌چنین در مورد این رمان به زبان فارسی تاکنون هیچ‌گونه تحقیقی صورت نگرفته است.

۱-۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی رمان *اختفاء السید لا أحد* اثر احمد طیب‌ای بر مبنای نظریه روان‌درمانی اگزستانسیال اروین یالوم پرداخته است.

۱-۴. خلاصه رمان *اختفاء السید لا أحد*

عنوان رمان با محتوای رمان در ارتباط است؛ به گونه‌ای که از طریق عنوان *اختفاء السید لا أحد* می‌توان نگاهی اجمالی به درون‌مایه آن داشت. عنوان رمان، پیش فرضی از وقایع و جزئیات و توصیف بحران‌هایی است که انسان معاصر تجربه می‌کند و محور اصلی‌ای که محتوای رمان حول آن می‌چرخد «هویت، هستی و وجود انسان» است (بوعزیز، ۲۰۲۲: ۳۹۵).

رمان در دو بخش به نگارش درآمده و هر بخش شامل چند فصل است. «الرجل الذی سرق وجهه و رخل» عنوان بخش اول رمان است که چهار فصل دارد. این بخش سرگذشت السید لا أحد است. آقای هیچ‌کس در کودکی یتیم می‌شود و بعد از فوت پدر و مادرش، ابتدا زن عمو و بعد از فوت او، خاله‌اش سرپرستی او و برادرش عمار را به عهده می‌گیرند. در نوجوانی توسط گروهی تروریستی ربوده می‌شود، اما به‌طور معجزه‌آسایی از دست آن‌ها - که قصد کشتن او را دارند - نجات می‌یابد. آقای هیچ‌کس با حمایت خاله‌اش موفق به اخذ مدرک لیسانس می‌شود اما بعد از مرگ او آن‌جا (منطقه سرج الغول) را ترک می‌کند. در پی مشکلاتی که برایش ایجاد می‌شود، مدتی در بیمارستان بیماری‌های روانی بستری می‌شود و درست در روزی که نامه مرخص شدنش را پزشک امضا می‌کند، به کمک پرستاری که به او وعده دروغین ازدواج داده بود، از آن‌جا فرار می‌کند. بعد از فرار از بیمارستان، برای امرار معاش به مدت سه سال مشغول جمع‌آوری زباله شده و از ته‌مانده غذاها تغذیه می‌کند و پس از آن به کار باربری و حملی مشغول می‌شود. با توجه به اتفاقاتی که در محل کارش رخ می‌دهد از آن‌جا هم فرار می‌کند. نه سرپناهی برای خواب دارد و نه غذایی برای خوردن. سوار اتوبوسی می‌شود که نمی‌داند مقصدش کجاست و به محله‌ای فراموش شده در شهر الرویه می‌رسد. در کنار ایستگاه اتوبوس با فردی مست به نام «مراد» آشنا می‌شود. او السید لا أحد را با خود به خانه‌اش می‌برد و بعد از این‌که اطمینان حاصل می‌کند که اسم آقای هیچ‌کس در لیست افراد تحت تعقیب پلیس نیست، به او پیشنهاد می‌دهد که از پدر پیر و آلزایمری‌اش که از مبارزان قدیمی الجزایر بود، مراقبت کند و در عوض به او سرپناهی برای سکونت بدهد تا «مراد» بتواند به خارج از کشور (آلمان) مهاجرت کند. در مدت

سکونت السید لا أحد در الرویة حوادثی برایش رخ می‌دهد که احساس خرد شدن نموده و پرسش هویت را در ذهن او زنده می‌کند. او ناگهان بعد از فوت پیرمرد ناپدید می‌شود.

بخش دوم رمان، *الجحیم یطل من النافذة*، داستان جستجوی کارآگاهی به نام، رفیق ناصری برای پیدا کردن السید لا أحد است. مرگ پیرمرد و سپس ناپدید شدن آقای هیچ کس نقطه عطفی در روایت رمان است و در این‌جا داستان تا حدودی یک روش پلیسی را در پیش می‌گیرد. رفیق ناصری مأمور رسیدگی به پرونده مرگ پیرمرد می‌شود. او در خانه پیرمرد هیچ اثر انگشتی پیدا نمی‌کند و سخنان همسایگان و شهادت‌شان در مورد اسم و شکل او متفاوت و گاهی متناقض است. یک‌بار او را مردی ۷۰ ساله با موی سفید و عینک توصیف می‌کنند و بار دیگر او مردی است ۴۰ ساله. بعد از مدتی او متوجه می‌شود هویت متهم مشخص نیست و او قابل شناسایی نیست و پرونده مختومه می‌شود؛ اما پس از این مختومه شدن پرونده، موضوع برای کارآگاه (رفیق ناصری) بُعدی شخصی پیدا می‌کند و دغدغه اصلی وی، پیدا کردن مردی می‌شود که در آخرین ماه‌های عمر پیرمرد، در کنارش بوده است. این بُعد شخصی موضوع برای کارآگاه، احتمالاً بدان خاطر است که وی شباهتی بین خود و السید لا أحد احساس می‌کند. کارآگاه به خاطر اتفاقاتی که در زندگی‌اش رخ داده است مثل طلاق، بچه‌دار نشدن و شکست خوردن در پرونده ساخت هتل در زمین کشاورزی، دچار نوعی احساس ناکامی، تحقیر و شکست شده بود و از این رو خودش را سرگرم کارکرده بود تا تنهایی‌اش را فراموش کرده و شکاف درونش را پر کند. نهایتاً بدین نتیجه می‌رسد که ناپدید شدن بهتر است تا وجود جعلی و دروغین داشتن. داستان با ناپدید شدن کارآگاه و سرانجام مبهم السید لا أحد به پایان می‌رسد.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۱-۲. اروین دیوید یالوم^۱

اروین یالوم اگزستانسیالیست در ۱۳ ژوئن ۱۹۳۱ در واشنگتن دی سی چشم به جهان گشود. وی را می‌توان یکی از بزرگ‌ترین روان‌پزشکان هستی‌گرا و نویسنده آمریکایی معرفی کرد. پدر و مادر یالوم از مهاجران روسی بودند که به واشنگتن مهاجرت کرده بودند. وی در سال ۱۹۴۸ وارد دانشگاه جورج واشنگتن شد و توانست مدرک خود را از این دانشگاه دریافت کند. سپس به مدت ۴ سال در دانشگاه بوستون مشغول به تحصیل شد و توانست مدرک کارشناسی ارشد و دکتری خود را در رشته

روانشناسی از این دانشگاه دریافت نماید. اروین یالوم تحصیلات خود را محدود به همین رشته نکرد و به دلیل علاقه شدیدی که به رشته روان پزشکی داشت، در سال ۱۹۶۰ توانست مدرک کارشناسی خود را در رشته روان پزشکی دریافت کند. یالوم برای مدتی به عنوان روان شناس در ارتش به خدمت پرداخت و سپس در سال ۱۹۶۰ به عنوان استاد تمام دانشگاه استنفورد به تدریس پرداخت. تدریس در این دانشگاه باعث شد تا او بتواند نظریه مهم هستی گرایی یا همان اگزیستانسیال را پایه گذاری کند. بر همین اساس است که یالوم را یک اگزیستانسیالیست معرفی می کنند. همان طور که گفته شد اروین یالوم اگزیستانسیالیست علاوه بر تبخّر و تخصص در روان شناسی، نویسنده بسیار خوبی هم بود و از همین رو آثار او را می توان در دو گروه داستانی و غیر داستانی دسته بندی کرد. برخی از آثار او عبارت اند از: آثار داستانی: (۱) وقتی نیچه گریست (۲) دروغ گویی روی مبل (۳) مامان و معنی زندگی (۴) درمان شوپنهاور (۵) مسئله اسپینوزا. آثار غیر داستانی: (۱) تئوری و عمل در روان درمانی گروهی (۲) روان درمانی اگزیستانسیال (۳) هنر درمان (۴) خیره به خورشید نگرستن (۵) یالوم خوانان (۶) من چگونه اروین یالوم شدم. (پایگاه اینترنتی مکث: ۱۴۰۱).

۲-۲. نظریه روان درمانی اگزیستانسیال^۱ یا درمان وجودی

روانشناسی اگزیستانسیال یا وجودی یکی از شاخه های روان شناسی است که تحت تأثیر فیلسوفان اگزیستانسیالیست و ناامیدی بعد از جنگ های جهانی رشد یافت و پیشگامانش به امید حل معضلات روحی افراد از جمله معضل بی معنایی زندگی به بحث های هستی شناسانه روی آوردند (عزیزی و علی زمانی، ۱۳۹۴: ۲۰). روان درمانی اگزیستانسیال، یک رویکرد درمانی پویاست که تمرکز خود را بر دلواپسی های نشأت گرفته از هستی قرار داده است. واژه پویا^۲ ریشه در مدل فرویدی دارد و اشاره اش به نیروهایی است که تعارض آن ها در درون فرد، منجر به شکل گیری افکار، هیجان و رفتار فرد می شود. این نیروهای متعارض در سطوح مختلفی از آگاهی قرار دارند و در حقیقت برخی کاملاً ناخود آگاه اند (یالوم، ۱۳۹۲: ۲۲).

دیدگاه اگزیستانسیال بر تعارض اساسی متفاوتی تأکید می کند، تعارض حاصل رویارویی فرد با مسلمات هستی. منظور از «مسلمات» هستی^۳ دلواپسی های غایی مسلم است، ویژگی های درونی قطعی و

1. Existential psychotherapy

2. dynamic

3. givens of existence

مسلمی که بخش گریزناپذیری از هستی انسان در جهان آفرینش اند» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۲۳).

نظریه یالوم مبتنی بر عمل بر اساس درک رنج است که تمام انسان‌ها با چهار رنج -مرگ، آزادی، تنهایی و بی‌معنایی- مواجه هستند. آگاهی از این چهار رنج یک وظیفه حیاتی تکامل انسانی است که او برای مقابله با آن راه‌کارهایی ارائه داده است. در حقیقت کار اروین یالوم نوعی شفافیت‌سازی موقعیت انسان و تصمیم‌گیری بر اساس آن واقعیت است» (مظاهری و علی زمانی، ۱۳۹۷: ۷۲).

در رمان *اختفاء السید لا أحد*، چهار نگرانی وجودی که اروین یالوم مطرح کرده است به چشم می‌خورد. نویسنده به خوبی توانسته این دلواپسی‌های غایی را در شخصیت‌های داستان جلوه‌گر سازد. در این رمان، مرگ و تنهایی وجه اشتراک اغلب شخصیت‌هاست. دو دلواپسی غایی دیگر یعنی آزادی و پوچی و بی‌معنایی زندگی، در مونولوگ‌های السید لا أحد و کارآگاه نیز به چشم می‌خورد. در ادامه به توضیح و تفسیر این چهار رنج می‌پردازیم.

۲-۱. مرگ در رویکرد اگزیستانسیال

مرگ واضح‌ترین و قابل درک‌ترین دلواپسی غایی است. مرگ خواهد آمد و گریزی از آن نیست. حقیقت هولناکی است و ما با وحشت مرگ به آن پاسخ می‌دهیم. به قول اسپینوزا «همه چیز در تقلای زنده ماندن است» و تعارض اگزیستانسیال اصلی تنشی است که میان آگاهی از اجتناب‌ناپذیری مرگ و آرزوی ادامه زندگی وجود دارد» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۲۴). زندگی و مرگ به یک‌دیگر وابسته‌اند؛ هم‌زمان وجود دارند، نه این که یکی پس از دیگری بیاید؛ مرگ مدام زیر پوسته زندگی در جنبش است و بر تجربه و رفتار آدمی تأثیر فراوان دارد. مرگ سرچشمه اصلی و آغازین اضطراب است و در نتیجه منشأ اصلی ناهنجاری روانی نیز هست» (همان: ۵۶). مفهوم مرگ نقش سرنوشت‌سازی در روان‌درمانی دارد، زیرا دارای نقش سرنوشت‌سازی در تجربه زندگی هر یک از ماست. اگرچه نفس مرگ نابودمان می‌کند، اما اندیشه مرگ نجات‌مان می‌دهد. شناخت مرگ شوق زندگی می‌آورد، در دید انسان نسبت به زندگی تغییر بنیادینی ایجاد می‌کند و زندگی فرد را از مرتبه‌ای که مشخصه‌اش وانمودسازی، بی‌دغدغگی و اضطراب‌های پیش‌پاافتاده است به مرتبه‌ای اصیل‌تر رهنمون می‌شود» (همان: ۷۰). کودکی که پیش از شکل‌گیری دفاع‌های مناسب، بی‌رحمانه با مرگ رودررو شود، فشار روانی شدیدی را متحمل خواهد شد. فشار روانی شدید که در تمامی مراحل زندگی ناخوشایند است» (همان: ۱۵۶). مرگ یکی از والدین برای کودک فاجعه است. کودک از یک سو به فقدان عمیق دچار است و از سوی دیگر، این نگرانی فوق‌العاده شدید احاطه‌اش می‌کند که مبدا رفتار یا خیال‌پردازی‌های

پرخاشگرانه او نسبت به والد، باعث مرگش شده است» (همان: ۱۵۸). کودک مادر از دست داده بعداً نسبت به همه فشارهای روانی پیش رویش آسیب پذیرتر خواهد بود؛ بنابراین چنین کودکی در معرض بروز علائم و سازوکارهای دفاعی روان نژدانه‌ای است که هر چه در زندگی پیش تر رود، لایه لایه بر هم انباشته می شوند. ترس از مرگ خویش شاید عمیق ترین لایه باشد و به ندرت، آن هم در کابوس‌ها یا سایر شیوه‌های بیان ناخودآگاه خود را آشکار می سازد» (همان: ۱۵۹).

در رمان / اختفاء السيد لا أحد، شاهد نمونه‌های بسیاری از دلواپسی مرگ هستیم. شخصیت اصلی داستان السيد لا أحد در کودکی ابتدا مادر و بعد پدر خود را از دست می دهد. سپس زن عمو و خاله اش که بعد از پدر و مادرش سرپرست او بودند، از دنیا می روند و او خود را مقصر مرگ عزیزانش می داند. این چنین السيد لا أحد با مرگ والدینش و کسانی که سرپرست او بودند، مواجه می شود و این مسأله تأثیر مستقیمی بر شکل گیری شخصیت وی دارد. «صور أُمِّي فِي ذَاكِرَتِي غَيْرَ وَاضِحَةٍ، بَعِيدَةٍ وَ مُشَوَّشَةٍ، وَ لَا عَاطِفَةٍ تَشَدَّنِي إِلَيْهَا. أَحْيَانًا أَفَكِّرُ أَنِّي وُلِدْتُ دُونَ أُمِّ» (طیب‌اوی، ۲۰۱۹: ۱۳). ترجمه: تصویر مادرم در خاطرم مبهم، دور و تار است و هیچ احساسی نسبت به او ندارم. گاهی فکر می کنم بدون مادر به دنیا آمده‌ام. «تَوَقَّيْتُ خَالَتِي قَبْلَهَا بِأَيَّامٍ، وَ صِرْتُ فَائِضًا عَنِ الْحَاجَةِ... أَنَا نَفْسِي أَرَى أَنِّي زَائِدٌ أَيْنَمَا ذَهَبْتُ» (همان: ۱۳). ترجمه: چند روز پیش خاله‌ام از دنیا رفت و من سربار دیگران بودم... هر جا می روم خودم را اضافه می بینم.

«تَوَقَّيْتُ زَوْجَةَ عَمِّي بِدَوْرَهَا... كُنْتُ أَعْرِفُ أَنَّ لَعْنَةً تَتْبَعُنِي قَضَتْ عَلَيْهَا. أَنَا بَارِعٌ فِي إِغْتِيَالِ مَنْ أَحَبَّوْنِي... أَن يُجَبِّنِي أَحَدُهُمْ فَتَلْكَ وَصْفَةً نَاجِعَةً لِمَوْتٍ وَ شَيْكٍ» (همان: ۱۳). ترجمه: زن عمویم فوت کرد... می دانستم نفرینی که پشت سرم بود، او را از بین برد. من در از بین بردن دوستانم ماهرم... به محض این که محبت به من در دل کسی می افتد، این خود نسخه‌ای برای مرگ قریب الوقوع وی می شود.

السيد لا أحد پس از فرار از بیمارستان روانی و رفتن به الرویة به طور اتفاقی از پیرمردی آلزایمری و مریض - که در آستانه مرگ است - نگهداری می کند و بعد از مرگ او ناپدید می شود. «يَسْتَحَقُّ هَذَا الشَّيْخُ التَّعْيِيسَ مِيتَةً رَحِيمَةً» (همان: ۱۴). ترجمه: این پیرمرد بیچاره مستحق یک مرگ خوب است.

«هَمْدٌ تَمَامًا وَبَدَأَ جِسْمُهُ يَبْرُدُ، وَفَضَّلْتُ أَنْ أَتْرَكَهُ بِفَرْدَةٍ قَلِيلًا. مِنْ حَقِّهِ أَنْ يَسْتَغْرِقَ فِي اللَّحْظَةِ دُونَ إِزْعَاجٍ مِنْ أَحَدٍ، فَالْمَوْتُ أَكْثَرُ حَمِيمِيَّةٍ مِنَ الْحَيَاةِ» (همان: ۵۶). ترجمه: او از دنیا رفت و بدنش داشت کم کم سرد می شد. ترجیح دادم او را کمی تنها بگذارم. حق دارد لحظه‌ای را بدون مزاحمت بگذراند، زیرا مرگ

از زندگی راحت تر است.

«مجاهد و يستحق ألا يفضحه الموت أكثر وألا تبقى جثته محل إشمزاز دائم. ليست نهاية سعيدة على أي حال... الموت وحيداً، و دون دمة حزن من أحد ليس مما يمكن أن يفتخر به في الملأ الأعلى» (همان: ۷۰). ترجمه: او مجاهد است و شایسته نیست مرگ، او را بیش از این رسوا کند و مورد نفرت ابدی قرار بگیرد. به هر حال فرجام خوشی نیست. مرگ در تنهایی و بدون اشک غم کسی، چیزی نیست که بتوان به آن افتخار کرد.

«موقعیت مرزی»^۱ عبارت است از رویداد یا تجربه‌ای ناگهانی که فرد را به رویارویی با «موقعیت انگزستانسیال» خود در جهان سوق می‌دهد. رویارویی با مرگ خویش، موقعیت مرزی بی‌نظیری است و این قدرت را دارد که دگرگونی عظیمی در شیوه زندگی فرد در دنیا پدید آورد. مرگ مانند واسطه‌ای عمل می‌کند و انسان را از یک مرتبه هستی به مرتبه والاتری می‌برد: از مرتبه شگفتی در شیوه وجود چیزها به شگفتی در وجود چیزها. مرگ آگاهی فرد را از مشغولیت‌های فکری پیش‌پاافتاده دور می‌کند و به زندگی ژرفا، رنگ‌بو و چشم‌اندازی کاملاً متفاوت می‌بخشد» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۲۳۲). السید لا أحد در نوجوانی توسط گروهی تروریستی ربوده می‌شود و تا لبه پرتگاه مرگ می‌رود و با موقعیت مرزی که اروین یالوم به آن اشاره کرده است، روبه‌رو می‌شود اما به‌طور معجزه‌آسایی نجات می‌یابد. ترس از مرگ خود، عمیق‌ترین لایه است و در کابوس‌ها و سایر شیوه‌های بیان ناخودآگاه، خود را آشکار می‌کند» (همان: ۱۵۹).

السید لا أحد نیز مدت‌ها کابوس اتفاقی را که در نوجوانی برایش رخ داده بود، می‌دید. «منطقة معتمة في ذاكرتي ترفض أن تعيد علي ما حدث، استرجعت نكبتی فی شكل كوابيس مفزعة طيلة أشهر، و استطعت أن أنسى و إلا لكنت انتحرت. الموت بطريقة جبانة أرخم من مواجهة الألم وأنا أعزل من كل شيء» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۲۸). بخش تاریکی درحافظه ام از تکرار اتفاقی که برایم افتاده امتناع می‌کند. من ماه‌هاست که به صورت کابوس‌های وحشتناک، وضعیت بدم را به یاد می‌آورم، در نهایت توانستم فراموش کنم و گرنه خودکشی می‌کردم. در هر حال، مرگ با ترس بهتر است از این که با درد، دست و پنجه نرم کنی؛ و به همین دلیل من از همه چیز دوری می‌کنم.

همه انسان‌ها با اضطراب مرگ رویاروی می‌شوند؛ اکثر آن‌ها شیوه‌های مقابله‌ای سازگار یافته‌ای را

به کار می‌گیرند: شیوه‌هایی متشکل از تدابیری مبتنی بر انکار مانند فرونشانی، واپس‌رانی، جابه‌جایی، باور به همه‌کار توانی خود، پذیرش اعتقادات مذهبی مقبول جامعه که از مرگ زهرزدایی می‌کند یا تلاش شخصی برای غلبه بر مرگ به اشکال گوناگون و با هدف دستیابی به جاودانگی نمادین» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۱۶۶). شیوه‌های انکار مرگ بسیار متنوع است ولی دو سنگر اصلی برای انکار وجود دارد: اعتقاد به استثنا بودن و اعتقاد به نجات‌دهنده‌ای غایی. سرچشمه این دفاع‌ها در ابتدای زندگی است و بر ساختار شخصیتی فرد تأثیر بسیاری دارد. فردی که به نجات‌دهنده غایی اعتقاد راسخ دارد (و برای آمیختن، یکی شدن و ریشه دواندن تقلا می‌کند)، قدر را بیرون از خویش می‌جوید؛ ظاهری استغاثه‌کننده و وابسته به دیگران دارد؛ خشمش را واپس می‌راند؛ گرایش‌های آزارطلبانه از خود نشان می‌دهد؛ و ممکن است با از دست دادن فرد مهم زندگی‌اش، عمیقاً افسرده شود. برعکس فردی که استثنا بودن و گزندناپذیری را سرلوحه زندگی‌اش قرار داده (و برای قد راست کردن، فردیت، استقلال یا جدایی تقلا می‌کند) ممکن است خودشیفته باشد؛ اغلب به جبر ناخودآگاه، جویای موفقیت است؛ خشمش را به بیرون هدایت می‌کند؛ گاه چنان متکی به نفس است که کمک‌های مناسب و ضروری دیگران را هم رد می‌کند؛ ضعف، سستی و محدودیت‌هایش را به طرزی بی‌رحمانه نمی‌پذیرد؛ و گرایش‌های سخاوتمندانه و گاه خودبزرگ‌بینانه از خود نشان می‌دهد» (همان: ۲۲۱ - ۲۲۲).

در نمونه ذیل به خوبی یکی از شیوه‌های انکار مرگ را در السید لا أحد مشاهده می‌کنیم. او خود را از این مسئله یعنی مرگ، مستثنا می‌داند: «كَيْفَ لَمْ أَفْكَرْ مِنْ قَبْلِ فِي أَنْ أَجْرِبَ الْمَوْتَ وَلَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً؟» (همان: ۵۵). ترجمه: چگونه پیش از این حتی یک بار هم به این فکر نکرده بودم که مرگ را تجربه خواهم کرد؟

با توجه به نظریه اروین یالوم و نمونه‌هایی که از رمان ذکر شد، هراس از مرگ جزو معانی اساسی این داستان است و این نگرانی به وضوح در شخصیت اصلی رمان، السید لا أحد، مشاهده می‌شود.

۲-۲. آزادی یا مسئولیت در رویکرد اگزیستانسیال

آزادی دلوایسی غایی دیگری است که کمتر قابل درک است. معمولاً آزادی را مفهومی کاملاً مثبت و خالی از ابهام تصور می‌کنیم. «آزادی» در مفهوم اگزیستانسیال، فقدان ساختار خارجی است. به این ترتیب فرد برخلاف تجربیات روزمره، دیگر به جهانی موزون و ساختاریافته که پردازشی سرشتی دارد، وارد نمی‌شود و حتی آن را ترک می‌کند. در عوض، فرد به‌طور کامل مسئول یا به عبارتی مؤلف دنیا، الگوی زندگی، انتخاب‌ها و اعمال خویش است. «آزادی» از این دید، مفهومی مرعوب‌کننده دارد:

به این معناست که زیر پامان زمینی نیست، هیچ نیست جز حفره‌ای تهی و گودالی ژرف. پس پویایی کلیدی اگزستانسیال، همان برخوردمان با بی‌پایگی^۱ همه چیز و آرزوی‌مان برای جای پای محکم و ساختاریافته است» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۲۵). از نظر یالوم، کلمه آزادی، مشتقاتی دارد که عبارت‌اند از: اراده، مسئولیت، آرزو و تصمیم که در مکان‌های روان‌درمانی، از این کلمات به جای آزادی بحث می‌شود» (همان، ۱۳۹۲: ۱۶۹-۱۷۰). بنابراین با توجه به آنچه گفته شد، آگاهی از مسئولیت را می‌توان یکی از دغدغه‌های وجودی بشر دانست» (همان، ۱۳۹۶: الف. ۲۴-۲۵). یالوم همانند دیگر اگزستانسیالیست‌ها معتقد است وجود انسان به این دنیا پرتاب شده است و براین اساس، هیچ قانون و چهارچوب خاصی برای ساخت خود ندارد که بر اساس آن عمل کند. هم‌چنین هیچ راهنما و علت بیرونی خارج از او وجود ندارد تا به اعمالش جهت دهد، در نتیجه مسئولیت و آزادی را نگرانی اگزستانسیال به شمار می‌آورد. این نگرانی و دغدغه، در حقیقت ریشه در نوع معرفت‌شناسی اگزستانسیالیستی دارد» (مظاهری و علی‌زمانی، ۱۳۹۷: ۸۹). مسئولیت، معانی ضمنی زیادی دارد؛ اما معنای مسئولیت در نظر یالوم همان است که ژان پل سارتر برداشت کرده است؛ زمانی که سارتر، مسئول بودن را «بانی و مسئول انکارناپذیر یک رویداد یا شیء» معنا کرد» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۳۱۱).

شخصیت اصلی رمان، السید لا أحد، مدام در واگویه‌های خود با خود، نمی‌داند که باید چه کند و چه تصمیمی بگیرد. در نمونه‌های زیر از رمان به بی‌تصمیمی و عدم قدرت خود برای انتخاب تأکید می‌کند: «فکرت قبل ذلک فی أن أركب أی حافلة تجاه الصحراء أو الغرب أو الشرق ولیس لسطیف طبعاً، ثم تراجع» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۲۶): قبل از آن فکر کردم که سوار هر اتوبوسی که به سمت کویر، غرب، یا شرق می‌رود، بشوم البته نه به سمت سطیف، سپس از تصمیم صرف نظر کردم.

«أ أكرم المیت بدفنه أم أنقذ نفسی؟» (همان: ۵۵). ترجمه: آیا باید با دفن جسد مرده، به او احترام بگذارم یا خودم را نجات دهم؟

هم‌چنین زمانی که پیرمرد می‌میرد و السید لا أحد نمی‌داند به کجا برود و چه تصمیمی بگیرد. «إنی أعجز عن إتخاذ أی قرار» (همان: ۵۷). ترجمه: من در گرفتن هر گونه تصمیمی ناتوانم. آیا این همان نگرانی بشر نسبت به آزادی و مسئولیت انتخاب نیست؟

او سعی داشت با فرار از بیمارستان روانی نام خودش را برگرداند و آزادی‌اش را پس بگیرد.

مونولوگ او در شب فرار از بیمارستان: «ما کانت حاجتی بالحرية؟ سؤال طرحته متأخراً بنادم غير قليل، في الليلة ذاتها التي قررت فيها استرجاع حُرِّيَّتِي بِأَيِّ مَن» (همان: ۲۲): نیاز من به آزادی چه بود؟ سوالی که اخیراً و با پشیمانی بسیار از خود پرسیدم، همان شبی که تصمیم گرفتم به هر قیمتی آزادی‌ام را پس بگیرم.

«كشَفَ لِي الطَّيِّبُ أَنَّهُ سَيَكْتُبُ لِي مَا يُفِيدُ بَكُونِي قَدْ شَفِيتُ تَمَاماً، كُنْتُ سَأَسْتَعِيدُ عَقْلِي بِشَهَادَةِ مَنْ لَكِنْ حُرِّيَّتِي كَانَتْ فِي الرِّهَانِ» (همان: ۲۲): دکتر به من اطلاع داد که برایم می‌نویسد کاملاً درمان شده‌ام. در این صورت با گواهی او عقلم را به دست می‌آورم، اما آزادی من هم‌چنان در گرو است.

اما زمانی که با واقعیت دنیای جنون‌آمیز روبه‌رو می‌شود، گویی در واقع با آزادی اگزستانسیالش روبه‌رو شده و این رویارویی برایش سخت است و دوست دارد دوباره به بیمارستان برگردد. گویی مواجه شدن با آزادی برای او سخت و طاقت فرساست. «وَجَبَ عَلَيَّ الْإِعْتِذَارُ عَنْ أَنَّ الْحَيَاةَ تَسْتَحِقُّ الْهَرُوبَ إِلَيْهَا، كَانَتْ مَغَامِرَةً مَغْرِيَةً، وَمَعَ ذَلِكَ كَانَ يَجِبُ عَلَيَّ أَلَّا أَكُونَ بِتِلْكَ الدَّرَجَةِ مِنَ الْجُنُونِ لِأَخُوضَهَا مُجَدِّداً. قَفَزْتُ مِنْ فَوْقِ السُّورِ الْعَالِي، كَادَتْ أَنْ تَكْسِرَ رِجْلِي، وَخُضْتُ مَا خُضْتُ فِي سَبِيلِ الْخِلَاصِ مِنْ أَوْلِيكَ الشَّيَاطِينِ الَّذِينَ يَتَرَدَّدُونَ مَآزِرَ بَيْضَاءٍ نَاصِعَةٍ، وَلَأَسْتَعِيدَ اسْمِي، وَقَدْ فَشَلْتُ فِي ذَلِكَ تَمَاماً، أَمَّا الْآنَ فَأَحْنُ إِلَيْهِمْ وَأُحِبُّ أَنْ أَعَانِقَهُمْ وَاحِداً وَاحِداً، وَتَتَمَلَّكُنِي رَغْبَةٌ فِي أَنْ أَسْتَعِينَ بِهِمْ مُجَدِّداً لِئُسَاعِدُونِي عَلَى الْإِخْتِفَاءِ... أَلَا أَكُونُ أَيْ أَحَدَ عَلَى الْإِطْلَاقِ حَتَّى أَنَا... مَنْ أَنَا؟» (همان، ۵۷): شرم دارم از این که بگویم و اعتراف کنم که زندگی به گونه‌ای است که باز دوست دارم به بیمارستان برگردم ولی باید اعتراف کنم که چنین است. ماجراجویی فریبنده‌ای است. اما با این وجود باید سعی کنم که عاقل باشم و دیگر بار به آن‌جا برنگردم. از بالای دیوار بلند پریدم به گونه‌ای که نزدیک بود پایم بشکند. به هر طریقی خواستم تا از دست شیاطین سفیدپوش (پرستاران) خلاص شوم. خواستم تا نامم و هویتم را دوباره بازگردانم ولی اصلاً نتوانستم. اما اکنون دلتنگ‌شان شده‌ام و دوست دارم تک‌تک‌شان را در آغوش کشم و مایلم تا دوباره از آن‌ها کمک بگیرم تا مرا در پنهان شدنم کمک کنند... دوست دارم مطلقاً هیچ کس حتی خودم نباشم... به راستی من که‌ام؟

یکی از دفاع‌های پویه شناختی شایع در برابر آگاهی از مسئولیت، خلق دنیایی روانی است که فرد در آن آزادی را تجربه نمی‌کند» (یالوم، ۱۳۹۶: ۳۲۰). اجبار امکان هرگونه انتخاب را از میان می‌برد و باعث می‌شود فرد از مسئولیت‌پذیری و انتخاب‌شانه خالی کند. (همان: ۳۲۱ با دخل و تصرف). فرد برای عمل به پیش رانده می‌شود، آن هم اغلب برخلاف خواست خودش، اغلب زمانی که در می‌یابد

هدفش، هدف خودش نیست، وقتی در می‌یابد خواست‌ها و مقاصدی که دارد، خواست‌ها و مقاصد خودش نیست، موجی از شک و تردید سرپایش را در می‌نوردد» (همان: ۴۴۲).

این موضوع را در السید لا أحد قبل از ناپدید شدنش می‌بینیم. او زمانی که از پیرمرد نگهداری می‌کرد، افراد محله از او سوءاستفاده می‌کردند و کارهایی را انجام می‌داد که دوست نداشت و هدفش نبود. «إِسْتَعْلَنِي مَنْ إِسْتِطَاعَ أَنْ يَفْعَلَ ذَلِكَ» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۳۶) ترجمه: هرکس که توانست از من سوءاستفاده کرد.

السید لا أحد در وطنی زندگی می‌کند که اراده و آزادی ندارد، خوشبختی‌اش را در آن نمی‌یابد به همین خاطر در جستجوی آزادی از مکانی به مکان دیگر می‌رود. السید لا أحد بعد از فرار از بیمارستان با آزادی خود روبه‌رو شد و با روش اجبارگری به انکار آزادی‌اش پرداخت؛ اما در نهایت تصمیم گرفت که زیر بار ظلم و اطاعت از دیگران نرود؛ بنابراین بعد از مرگ پیرمرد به‌طور ناگهانی ناپدید شد و این مطلب خود گویای انتخاب و آزادی اوست.

۲-۳. تنهایی در رویکرد اگزیستانسیال

تنهایی اگزیستانسیال، سومین دلوپسی غایی است، نه انزوای بین فردی با تنهایی ملازمش مطرح است و نه انزوای درون فردی (جدایی از بخشی از وجود خویش) بلکه با انزوایی بنیادین-جداافتادن هم از مخلوقات و هم از دنیا- مواجهیم و رای سایر انواع تنهایی. هر چقدر به یک‌دیگر نزدیک می‌شویم، همیشه فاصله‌ای هست، شکافی قطعی و غیرقابل عبور؛ هر یک از ما تنها به هستی پا می‌گذاریم و باید به‌تنهایی ترکش کنیم. پس تعارض اگزیستانسیال، تنشی هست میان آگاهی از تنهایی مطلق و آرزوی مان برای برقراری ارتباط، محافظت شدن و بخشی از یک کل بودن» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۲۵). افراد اغلب از دیگران و از اجزای خود جدا می‌افتند، ولی در عمق این جداافتادگی‌ها، تنهایی اساسی‌تری جای دارد که به هستی مربوط است، تنهایی‌ای که به رغم رضایت‌بخش‌ترین روابط با دیگران و به رغم خودشناسی و انسجام درونی تمام‌عیار، همچنان باقی است» (همان: الف. ۴۹۶). تنهایی اگزیستانسیال، دره‌ای ست که از راه‌های مختلف می‌توان به آن نزدیک شد و رویارویی با مرگ و آزادی، ناگزیر آدمی را به آن دره راهنمایی خواهد کرد» (همان: الف. ۴۹۷).

مرگ و تنهایی: چه در حلقه دوستان باشیم، چه افراد برای آرمانی واحد بمیرند، حتی در یک‌زمان بمیرند، باز بنیادی‌ترین و عمیق‌ترین سطح مردن، تنهاترین تجربه بشری به حساب می‌آید. (همان: الف. ۴۹۸). نمونه‌ای از هراس السید لا أحد از تنها مُردن: «وَطَّنتَ عَلَى الْعِيشِ وَحِيدًا دَائِمًا، أَمَا أَنْ أَمُوتَ

وحیداً فذلک فوق طاقتی». (طیباوی، ۲۰۱۹: ۴۶): من به این فکر کردم که همیشه تنها زندگی کنم، اما تنها مردن از توان من خارج است.

«مأساة أن يموت أحدهم دون أن يشعر برحيله أحد» (همان: ۴۹): مصیبت و فاجعه این است که کسی بمیرد بدون این که کسی متوجه مرگ او شود.

آزادی و تنهایی: همان قدر که آدمی مسئول زندگی خویش است، همان قدر تنهاست. مسئولیت به معنای مؤلف بودن است؛ آگاهی از مؤلف بودن خویش، به معنای ترک این اعتقاد است که دیگری مرا آفریده و حفاظت می‌کند. تنهایی عمیق از عمل آفرینندگی جدایی‌ناپذیر است» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۴۹۹).

آشنایی‌زدایی: ما «درخانه خود» محصور جهان باثباتی از اشیا و رسوم آشنا شده‌ایم، جهانی که در آن همه اشیا و موجودات چندین و چند بار به هم وصل و پیوسته شده‌اند. گاه پرده واقعیت برای لحظه‌ای کنار می‌رود. وقتی نمادها فرومی‌پاشند و لنگر «درخانه بودن» از جای کنده می‌شود، یک آشنایی‌زدایی آنی اتفاق می‌افتد. در این لحظات سرشار از دلهره عمیق اگزستانسیال، رابطه فرد با جهان به شدت متزلزل می‌شود. البته این تجربه تهی بودن، گم‌شدن و محرومیت «جایی بیرون از ما» نیست. وقتی انسان در کام «صحرای متروک» درون خودش می‌افتد، دنیا ناگهان ناآشنا و بیگانه می‌شود. هایدگر برای توصیف موقعیتی که فرد حس آشنا بودن با جان را در آن از دست می‌دهد، اصطلاح «غریب» (در خانه نبودن) را به کار می‌برد. هایدگر معتقد است وقتی فرد (دازاین^۱) کاملاً درگیر جهانی با ظواهر آشناست و ارتباطش را با موقعیت اگزستانسیالش از دست داده، در حالت «روزمره» و «گمراه» قرار دارد. اضطراب راهنمایی‌ست که او را به وسیله غربت آگاهی از تنهایی و پوچی به راه باز می‌گرداند. دلهره نهایی زمانی اتفاق می‌افتد که ما با نیستی روبه‌رو می‌شویم. در مواجهه با نیستی، هیچ چیز و هیچ موجودی نمی‌تواند کمک‌مان کند؛ این همان لحظه‌ای است که ما تنهایی اگزستانسیال را به تمامی تجربه می‌کنیم» (همان: ۵۰۰-۵۰۳).

در نمونه ذکر شده گمراهی و سرگردانی السید لا أحد را مشاهده می‌کنیم: «أخشی أنه كان مثلي، ضالاً وتائها» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۴۸). ترجمه: نگرانم که او نیز (پیرمرد) همانند من باشد، گمراه و گمشده و حیران.

۲-۳-۱. رشد و تنهایی اگزستانسیال

فرایند رشد همان‌طور که رنک می‌گفت فرایند جدا شدن و بدل شدن به موجودی جداگانه است. واژه مرتبط با رشد و تکامل نیز به معنای جدایی‌اند: خوداستواری (خودمختاری)، اتکا به نفس، روی پای خود ایستادن، فردیت یابی، خودشدن و استقلال. جدا نشدن به معنای رشد نکردن است، ولی هزینه‌ای که باید برای جدایی و رشد پرداخت، تنهایی است» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۵۰۴). فردیت یافتن مستلزم تنهایی کامل، بنیادین، ابدی و چیرگی‌ناپذیر است» (همان: ۵۰۵). تا زمانی که فرد بخش جدایی‌ناپذیر آن دنیاست و از امکانات و مسئولیت‌های عمل خویش آگاهی ندارد، ترسی هم در کار نیست. وقتی فرد جدا می‌شود و فردیت می‌یابد، در برابر دنیا با همه وجوه خطرناک و درهم شکننده آن، تنها می‌ماند. (همان: ۵۰۵). این رویارویی با تنهایی است که به فرد امکان می‌دهد رابطه‌ای عمیق و پرمعنا با دیگری برقرار کند» (همان: ۵۰۶). یالوم معتقد است اگر بتوانیم موقعیت‌های تنها و منفرد خویش را در هستی بشناسیم و سرسختانه با آن‌ها رویاروی شویم، قادر خواهیم بود رابطه‌ای مبتنی بر عشق و دوستی با دیگران برقرار کنیم. در صورتی که اگر در برابر مغاک تنهایی، وحشت بر ما غلبه کند، نمی‌توانیم دستان‌مان را به سوی دیگران بگشاییم، بلکه باید دست و پا بزنیم تا در دریای هستی غرق نشویم. هنگام ارتباط با دیگران، آن‌ها را افرادی مانند خود نمی‌بینیم یعنی موجوداتی دارای احساس، تنها و وحشت‌زده که با به هم پیوستن چیزها، در پی ساختن دنیایی هستند که در آن احساس آرامش و در خانه بودن کنند؛ بلکه با آن‌ها مانند ابزار یا وسیله رفتار می‌کنیم. دیگر با «انسانی دیگر» روبه‌رو نیستیم، بلکه با یک «شیء» مواجهیم که در محدوده دنیای ما قرار گرفته تا کاربردی برایمان داشته باشد. (همان: ۵۰۷). السید لا أحد درجایی از داستان اشاره می‌کند به این که افراد محله از او سوء استفاده می‌کنند و این بیانگر این مسئله است که آن‌ها برای رسیدن به اهداف‌شان با او مثل ابزار و وسیله رفتار کرده‌اند.

«أنا كائن قابل للاستغلال على الدوام، لیس الأمر جدیداً ولا شیء يدعو للأسف حقاً» (طیابوی، ۲۰۱۹:

۲۷): من موجودی قابل سوءاستفاده هستم، این مسئله جدیدی نیست بنابراین واقعاً جای تأسفی هم نیست. از نظر یالوم تنها کسانی که در ارتباط برقرار کردن با دیگران، به رشد و در نتیجه عشق بالغانه رسیده باشند، می‌توانند با تنهایی اگزستانسیال کنار آیند» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۵۲۳-۵۲۰). یالوم هم‌رنگ جماعت شدن و رفتار کردن به شیوه دیگران را هر چند باعث گم شدن «من» و وابستگی دردناک نسبت به دیگران می‌داند، اما معتقد است: این شیوه، فرد را از اضطراب تنهایی فردیت رها

می‌کند» (همان: ۵۳۲).

به خاطر حوادث رنج‌آوری که در دهه سیاه رخ داده و آثار ناگواری بر روان مردم الجزایر برجای گذاشته بود؛ این مسأله باعث شده بود تا انسان به درون خود رانده شده و خود را تنها ببیند. تنهایی، نه تنهایی یک آدم، بلکه تنهایی تمام آدم‌ها، یکی از مضامین اساسی این رمان است. در سراسر داستان دیالوگ بسیار کم است و پیرنگ داستان اغلب با مونولوگ پیش می‌رود. همین استفاده از تکنیک مونولوگ بسیار موفق و در تأیید این بحث یعنی تنهایی است. السید لا أحد نماینده فرد الجزایری است که به خاطر حوادثی که برای او اتفاق افتاده، در وطن احساس بیگانگی و غربت می‌کند و احساس عدم تعلق به کشورش را دارد. رنجی که بر او اثر گذاشت و او را از زندگی متنفر کرد، از جامعه و مردم کناره‌گیری کرد. السید لا أحد یک شخصیت حاشیه‌ای است، هیچ‌کس به او اهمیت نمی‌دهد، برای بسیاری از مردم اهمیتی ندارد، احساس زیاد پست بودن می‌کند، جایی برای خواب ندارد، جایی در جامعه خود ندارد. نویسنده با خلاقیت خود توانسته این شخصیت حاشیه‌ای را به موضوع اصلی و محور حوادث رمان تبدیل کند. السید لا أحد ترجیح می‌دهد که از مردم کناره‌گیری کند تا این که مشارکت کند؛ در جامعه‌ای که ارزش‌های شریف انسانی نابود شده و جای آن را ارزش‌هایی که بیانگر بی‌اخلاقی است، گرفته است مثل بدخواهی، حيله‌گری، دورویی و ...

در این نمونه، مرگ و تنهایی دو همراه همیشگی این شخصیت هستند: «لأدري لم تصورث أنه يئمني موته. قد تصبح الشقة خالية» (همان: ۴۹): نمی‌دانم چرا فکر کردم که او دوست دارد بمیرد. در این صورت ساختمان خالی می‌شود.

نمونه‌هایی از تنهایی السید لا أحد: «الوحدة سيئة ومخالطة الناس أسوأ» (طیب‌اوی، ۲۰۱۹: ۷): تنهایی بد است اما ارتباط با مردم بدتر است.

«لم أكلّم أحدا منذ أيام طويلة، بعث هاتفي، ليس لدى من أكلّمه أو يكلمني». (همان: ۷): مدت زیادی است که با کسی صحبت نکرده‌ام، موبایلم را فروختم، کسی را ندارم تا با او حرف بزنم یا او با من حرف بزند.

«أبقى في الأعياد وحدي، لأنّ زملائي يمضون إلى أهلهم، ارتاح منهم لليلتين أو ثلاث» (همان: ۳۹): من در تعطیلات تنها می‌مانم، چون دوستانم نزد خانواده‌هایشان می‌روند. بنابراین دو سه شبی از دست‌شان راحت می‌شوم. این دو نمونه کوتاه نشان می‌دهد تنهایی همه جا با السید لا أحد است و با او عجین شده است.

السید لا أحد در ابتدا می‌خواست تنهایی‌اش را با پذیرفتن نقش‌های گوناگونی که مال او نبود، انکار کند و گاهی برای مدارا با این تنهایی به خاطرات گذشته‌اش پناه می‌برد. او این کارها را برای تسکین درد تنهایی انجام می‌داد، اما سودی در پی نداشت و احساس تنهایی هم‌چنان در او پا برجا بود. در نهایت او با این واقعیت روبه‌رو شد و تسلیم سرنوشت نشد. در نهایت همان‌طور که یالوم گفته بود فردیت نیاز به تنهایی دارد، او با تنهایی به رشد و فردیت رسید به گونه‌ای که برخی از شخصیت‌های رمان دوست داشتند که شبیه او باشند.

۲-۲-۴. پوچی در رویکرد اگزیستانسیال

چهارمین امر مسلم هستی پوچی و بی‌معنایی است. اگر باید بمیریم، اگر خود باید دنیای مان را بنا کنیم، اگر هر یک در جهانی بی‌تفاوت به ما مطلقاً تنهایی، پس زندگی چه معنایی دارد؟ چرا زندگی می‌کنیم؟ چطور باید زندگی کنیم؟ اگر هدفی مقدر و از پیش تعیین شده وجود ندارد، پس هر یک از ما باید معنای خویش را در زندگی بسازیم. ولی آیا معنایی که برای خویشتن می‌آفرینیم، بنیه لازم برای تاب آوردن در این زندگی را دارد؟ این تعارض پویای اگزیستانسیال ریشه در معمای مخلوقی در جستجوی معنا دارد که به درون جهانی خالی از معنا افکنده شده است» (یالوم، ۱۳۹۶: الف، ۲۵). در اکثر شخصیت‌های رمان می‌بینیم که نداشتن معنا در زندگی باعث ناامیدی و پوچی آن‌ها شده است. بحران دهه سیاه زخم عمیقی در روان فرد تحصیلکرده الجزایری برجای گذاشت و باعث شد که او احساس ضعف و شکست کند و برای رهایی از عذاب روانی، میل شدیدی به مردن و خودکشی داشته باشد اما هر کدام راهکار مقابله‌ای متفاوتی در برابر پوچی پیش گرفتند.

نمونه‌ای از احساس بی‌معنایی و پوچی السید لا أحد: «عُدْتُ إِلَى الْمَرْحُومِ، تَأَمَّلْتُ مَلَاحَظَةَ الْمَيِّتَةِ، وَفَهَّمْتُ أَلَا مَعْنَى لَأَيِّ نَشْوَةِ عِشْنَاهَا وَ سَعَادَةِ مَلَائِ قُلُوبِنَا يَوْمًا إِذَا كَانَتْ نَهَائِتِنَا هَكَذَا» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۵۸). به سمت آن مرحوم برگشتم، در نشانه‌های بی‌جانش اندیشه کردم و فهمیدم اگر فرجام کار ما این است، دیگر آن سرمستی زندگی یا آن خوشبختی که دل‌های مان را پر می‌کند، هیچ معنایی ندارد.

فرانکل که همه زندگی حرفه‌ای‌اش را وقف مطالعه رویکرد اگزیستانسیال به درمان کرد، به وضوح به این نتیجه رسید که فقدان معنا مهم‌ترین فشار روانی اگزیستانسیال به شمار می‌آید» (یالوم، ۱۳۹۶: الف، ۵۸۴). مفهوم اگزیستانسیال آزادی بر این فرض استوار است که تنها حقیقت مطلق این است که هیچ چیز مطلق وجود ندارد. موقعیت اگزیستانسیال می‌گوید دنیا تصادفی است یعنی هر آنچه هست، می‌توانست طور دیگری باشد؛ یعنی خود انسان‌ها هستند که خود، دنیای خود و موقعیت‌شان را در آن

می‌سازند؛ یعنی «معنا»یی در کار نیست، جهان از نقشه‌ای عظیم برخوردار نیست، هیچ خط مشی‌ای جز آنچه فرد خود می‌آفریند، وجود ندارد. پس معضل بنیادی این جاست: چطور کسی که نیازمند معناست، آن را در جهانی فاقد معنا بیابد؟ (همان: ۵۸۶) این‌جا و در تقابل با همین تفکر است که برخی روان‌درمانی وجودی را به عنوان جستجوی راه‌های زندگی بامعنا تعریف می‌کنند» (عزیزی و علی‌زمانی، ۱۳۹۴: ۲۷).

به عقیده یالوم برای اجتناب از پوچ‌گرایی... ما با وظیفه‌ای مضاعف روبه‌رو هستیم. اول این‌که طرحی بزرگ برای معنای زندگی ابداع کنیم، طرحی با چنان قدرتی که بتواند از زندگی پشتیبانی کند. بعد کاری کنیم که نقش ابداعی خودمان را فراموش کنیم و خود را قانع سازیم که ما طرح معنای زندگی را نه ابداع بلکه کشف کرده‌ایم- یعنی این معنا «در بیرون» وجود خارجی و مستقل دارد» (یالوم، ۱۳۹۶: ب. ۱۱) یالوم معنای زندگی را از سنخ آفریدن (ذهن زاد) می‌داند» (حسین‌پور تنکابنی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۶۲). از نظر یالوم فقدان حس معنا در زندگی، منجر به رنج و سختی‌های فراوان، یأس، ناامیدی، بیهودگی و پوچی می‌شود» (آذرنیوار و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۷۹). از نظر یالوم در این‌که چگونه به زندگی مان معنا می‌بخشیم، بسته به افراد انسانی متفاوت هستیم: گروهی با باورهای متقن دینی و الگوی زیستی تعیین شده از سوی خدا به زندگی‌شان معنا می‌بخشند و گروهی نیز با سیستم ارزشی درون که درکی از مسائل درست و نادرست را برای آن‌ها فراهم می‌آورد به معنای زندگی‌شان ناآل می‌شوند. (حسین‌پور تنکابنی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۶۲، به نقل از یالوم). اکنون در این‌جا به برخی از فعالیت‌های دین‌گریز و در عین حال معنابخش زندگی چون نوع دوستی، فداکاری برای یک آرمان و خودشکوفایی اشاره می‌شود:

نوع دوستی: این باور که بخشش، سودمند بودن برای دیگران و قشنگ‌تر کردن زندگی برای آن‌ها کار خوبی است، خود سرچشمه قدرتمند معناست. در سنت مذهبی یهودی-مسیحی ریشه دارد و حتی به عنوان یک حقیقت بنیادی از سوی کسانی که هرگونه اعتقاد به خدا را رد می‌کنند، پذیرفته شده است.» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۶۰۱).

در السید لا أحد این ویژگی نمایان است. ترحم و دلسوزی السید لا أحد نسبت به پیرمرد نشان از نوع دوستی اوست. او می‌توانست پیرمرد را قبل از مرگش رها کند اما این کار را نکرد و به نگهداری از او ادامه داد. «حملتُ فی قلبی شَفَقَةً علیه کان مِنَ المَفْرُوضِ أَنْ تَکُونَ مِنْ نَصِيبِ أَبِي لَوْ قُدَّرَ لَهُ أَنْ يَعِيشَ حَتَّى أَرَاهُ شَيْخًا» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۲۴). در دلم نسبت به او ترحمی داشتم که باید متعلق به پدرم می‌بود اگر

زنده می بود تا من او را پیر بینم.

فداکاری برای یک آرمان: انسان همان چیزی است که آرمانی که خود برگزیده، از او می سازد» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۶۰۱). یکی از مؤلفه های معنا بخش فداکاری یا جان سپاری برای یک آرمان است؛ آرمان های گوناگونی چون خانواده، دولت، یک آرمان سیاسی یا دینی، کیش های دین گریز مثل کمونیسم و فاشیسم، یک کار خطیر علمی و... « (همان: ۶۰۲). احساس وظیفه شناسی السید لا أحد به نگهداری از پیرمرد مریض و تنها، مسأله ای در همین راستاست: «علی أن أكمل مهمتی للنهاية ككلب وفی لا یترک صاحبه» (طیباوی، ۲۰۱۹: ۴۶): من باید مأموریتم را تا انتها انجام دهم مثل سگ وفاداری که صاحبش را رها نمی کند.

خودشکوفایی: منشأ دیگر معنای شخصی در این باور است که انسان ها باید بکوشند توانایی های خود را شکوفا کنند و خود را وقف محقق ساختن استعداد های نهفته شان کنند» (یالوم، ۱۳۹۶: الف. ۶۰۶).

هر کس سعی می کند برای زندگی خود معنایی خلق کند؛ گروهی خود را وقف ثروت، موفقیت و قدرت می کنند و گروهی دیگر در جستجویی برای حقیقت هستند. برخی به دنبال آرامش هستند و بعضی دیگر معنای زندگی را در مفید بودن برای دیگران و شکوفایی فردی و خلاقیت می بینند» (تدینی، ۱۳۹۹: ۱۹).

ناپدید شدن آقای هیچ کس نقطه عطفی در زندگی همه بود. گم شدن او آینه حقیقتی بود که عیوب شان را آشکار کرد و نقاب انسان ها از چهره شان افتاد. او شجاع ترین و صادق ترین فرد در رها کردن زندگی ای بود که در وهله اول زندگی او نبود. این کار او در واقع نمادی از انقلاب نرم بود، به این دلیل که باعث تغییر در مسیر بقیه شخصیت ها شد. مرگ پیرمرد، السید لا أحد را از تاریکی به روشنایی برد و او را از حضور حاشیه ای به حضور مرکزی سوق داد. حضور در غیاب است. همان طور که شخصیت او آینه ای شد که از طریق آن سرنوشت بقیه شخصیت های رمان (عثمان لاقوش، قادة البیاع، جلال الأعمش و دیگران) آشکار شد؛ زیرا پرده از صحنه زندگی برداشته شد و عیوب جامعه غرق در باطل و ریا را آشکار ساخت و این گونه اختفا شرطی بود برای تجلی. (شهرة بلغول، ۱۴۰۱: پایگاه اینترنتی الفواصل).

رویکرد درمانی مسأله پوچی با رویکردهایی که برای مواجهه با سایر دلواپسی های غایی ذکر شد، تفاوت های بسیاری دارد. با مرگ، آزادی و تنهایی باید مستقیماً گلاویز و دست به گریبان شد؛ ولی

وقتی نوبت به پوچی می‌رسد، درمانگر باید به بیمارانش کمک کند از پرسش فاصله بگیرند و به جای غوطه‌وری در معضل پوچی، راه‌حل تعهد را برگزینند. پرسش درباره معنای زندگی همان‌طور که بودا اندرز داده، کمال نمی‌آورد. باید در رودخانه زندگی غوطه‌ور شد و اجازه داد پرسش نیز به راه خود رود» (همان: ۶۶۶). السید لا أحد حاضر نشد با اطاعت از سرنوشت سازش کند. ناپدید شدن را به عنوان راهی که او را از تسلیم و ذلت و درد نجات می‌دهد، پذیرفت و عزت، آزادی و سعادت را به دست آورد. (محمد بن مالک، ۱۴۰۰: پایگاه اینترنتی الروایة). در بیشتر مواقع پوچی و ناامیدی راهنمای انسان برای رسیدن به سعادت است. السید لا أحد به جای غوطه‌ور شدن در معضل پوچی و بی‌معنایی با ناپدید شدن خود معنایی جدید به زندگی‌اش داد، هرچند که در ابتدا با پوچی و بی‌معنایی روبه‌رو شده بود. السید لا أحد معنای زندگی را در مفید بودن برای جامعه‌ی خود که غرق در ارزش‌های باطل بود و نیز شکوفایی فردی یعنی تسلیم سرنوشت و ظلم نشدن، می‌دید که با رفتنش از آن محله به آن رسید.

۳. نتیجه‌گیری

در این پژوهش سعی شده تا رمان *اختفاء السید لا أحد* طبق دیدگاه روان‌درمانی اگزیستانسیال اروین یالوم مورد بررسی قرار گیرد. رمان مدرن و معاصر الجزایری الگوی ایده‌آلی در بازنمایی هویت ملی به حساب می‌آید. أحمد طیب‌اوی هم مثل بسیاری از نویسندگان الجزایری علاقه داشت به رنج مردم الجزائر و به‌ویژه روشنفکران آن زمان پردازد. بر اساس نظریه روان‌شناسی اگزیستانسیال اروین یالوم، دلواپسی‌های غایی بشری یعنی مرگ، آزادی و مسئولیت، تنهایی و پوچی و بی‌معنایی در متن داستان *اختفاء السید لا أحد* خودنمایی می‌کند و بسیاری از شخصیت‌های رمان منزوی، تنها، گمشده و حیران و از زندگی ناامیدند. این حد از شمولیت دلواپسی‌ها در شخصیت‌های رمان، بیانگر حوادث رنج‌آور دهه سیاه الجزایر و آثار ناگوار آن بر روان مردم است، امری که سبب شده تا انسان به درون خود رانده شده و خود را تنها ببیند. لذا بدین خاطر است که تنهایی، آن هم نه تنهایی فردی بلکه تنهایی جمعی، یکی از مضامین اساسی این رمان است. در سراسر داستان دیالوگ بسیار کم است و پیرنگ داستان اغلب با مونولوگ پیش می‌رود و همین استفاده از تکنیک مونولوگ - که اتفاقاً بسیار هم هنری و موفق به کار گرفته شده است - در تأیید همین بحث یعنی تنهایی است. البته این چهار دله‌ره در شخصیت اصلی داستان، السید لا أحد، بیش از دیگر شخصیت‌های داستان به چشم می‌خورد. علت این امر، محوریت این شخصیت بوده و تمرکز طیب‌اوی نیز در شخصیت‌پردازی، بیشتر به او معطوف است. السید لا أحد

نماینده فرد الجزایری است که به خاطر حوادثی که برای او اتفاق افتاده، در وطن احساس بیگانگی و غربت نموده و احساس عدم تعلق به کشورش را دارد. او در زندگی‌اش با تمام چهار مورد مواجه می‌شود و در ابتدا به شیوه‌های مختلف سعی بر انکار هر کدام دارد اما در نهایت به خوبی این چهار نگرانی را می‌پذیرد و به عزت و سعادت و آزادی می‌رسد؛ به گونه‌ای که برخی شخصیت‌های رمان مانند کارآگاه، دوست دارند تا شبیه او شوند. دو نگرانی مرگ و تنهایی بیشتر از دو مورد دیگر یعنی آزادی و پوچی در داستان به ویژه در السید لاأحد ملاحظه می‌شود.

منابع و مآخذ

آذرینوار، لیل؛ پورالخاص، شکرالله؛ کیانی، احمدرضا (۱۴۰۰). «بررسی معنای وجودی در افکار سعدی با تکیه بر روان‌درمانگری اگزیستانسیال اروین یالوم»، علمی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهارادب). ۱۴(۱۰)، ۱۹۵-۱۷۳.

بوعریوة، حیاة؛ بوعریوة، نجاة (۲۰۲۰). «البنیة السردیة فی رواية «اختفاء السید لاأحد» لأحمد طیبای»، الماستر، إشراف الأستاذ: أحمد موهوب، الجزائر: جامعة محمد الصديق یحیی بن جیجل.

بوعزیز، آسیا؛ مرزق، د.هدایة (۲۰۲۲). «سیمیائیة المناص الداخلی فی رواية «اختفاء السید لاأحد» لأحمد طیبای». دراسات معاصرة، ۶(۱)، ۳۹۰-۳۹۹.

بلغول، شهرة (۲۰۲۱). «اختفاء السید لاأحد»... جدلیة الخفاء والتجلی»، پایگاه اینترنتی الفواصل، (۴ فروردین ۱۴۰۱). <https://fawassil.echaab.dz/2021>.

پایگاه اینترنتی مرکز مشاوره مکث، (۱۰ آذر ۱۴۰۱)، <https://injaxmax.com>.

تدینی، منصوره (۱۳۹۹). «صادق چوبک و دلهره‌های هستی (خوانش رمان سنگ صبور بر مبنای نظریه روانکاوی اگزیستانسیال)». نقد و نظریه ادبی، ۵(۱)، ۷-۳۰.

حسین‌پور تنکابنی، رسول؛ مسعودی، جهانگیر؛ حسینی شاهرودی؛ سید مرتضی (۱۴۰۰). «خلق یا کشف معنا؟ مطالعه، ارزیابی و هم‌افزایی دیدگاه‌های اروین یالوم و ویکتور فرانکل پیرامون معناداری زندگی در بستر فلسفه درمانی». نقد و نظر، دوره ۲۶، شماره ۱۰۴، ۱۵۶-۱۸۵.
<https://doi.org/10.22081/jpt.2021.60425.1828>

سیدی، محمد بن مالک (۲۰۲۱). «حکى الفجیعة فی رواية «اختفاء السید لاأحد» لأحمد طیبای»، پایگاه اینترنتی الروایة، (۵ اسفند ۱۴۰۰) [http://alriwaya.net/post/structure-of-novels/hky-alfgyaa-fy-roay-\(۱۴۰۰\)](http://alriwaya.net/post/structure-of-novels/hky-alfgyaa-fy-roay-(۱۴۰۰))
akhtfa-alsyd-al-ahd-lahmd-tybaoy.

طیباوی، أحمد (۲۰۱۹). *اختفاء السيد لأحد*، الطبعة الأولى. بيروت: منشورات ضفاف، الجزائر العاصمة: منشورات الاختلاف.

طرباق، حنان؛ أمجوج، منى (۲۰۲۱). «الخطاب الإقناعي في رواية *اختفاء السيد لأحد*» لأحمد طیباوی مقارنة تداولية»، الماستر، إشراف الأستاذ: نسیمه نابی، الجزائر: جامعة العربي بن مهيدي أم البواقي.

عزیزی، میلاد؛ علی زمانی، امیرعباس (۱۳۹۴). «بررسی دیدگاه اروین یالوم دربارهٔ ارتباط دغدغه‌های وجودی مرگ‌اندیشی و معنای زندگی». پژوهش‌های هستی‌شناختی، ۴(۸)، ۳۷-۱۹.

فیست، جس؛ جی. فیست، گریگوری؛ رابرتس، تامی آن (۱۳۹۸). نظریه‌های شخصیت، ترجمهٔ یحیی سید محمدی. چاپ نوزدهم. تهران: روان.

می، رولو (۱۳۹۳). عشق و اراده. ترجمهٔ سپیده حبیب، تهران: دانژه.

مظاهری، حبیب و امیرعباس علی‌زمانی (۱۳۹۷). «بررسی مواجهه تنهایی اگزیستانسیال در اندیشهٔ اروین یالوم و رنج عارفانهٔ فراق در اندیشهٔ مولانا». پژوهش‌های فلسفی-کلامی، ۲۰(۴)، ۶۹-۹۰.

یالوم، اروین (۱۳۹۲). هنر درمان. ترجمهٔ سپیده حبیب، تهران: قطره.

یالوم، اروین (۱۳۹۶). الف. روان‌درمانی اگزیستانسیال، چاپ نهم. ترجمهٔ سپیده حبیب، تهران: نی.

یالوم، اروین (۱۳۹۶). ب. یالوم خوانان. ترجمهٔ حسین کاظمی یزدی، تهران: پندارتابان.

References

- Azar Nivar, L. Pour Alkhas, Sh. & Kiani, A. (2021). Investigating the Existential Meaning in Saadi Thoughts Relying on Existential Psychotherapy by Ervin Yalom. *Journal of stylistics of Persian Poety and Prose (Bahar-e-adab)*, 14(10), pp. 195-173(In Persian).
- Azizi, M.. & Alizmani, A. (2014). Examination of Ervin Yalom's point of view regarding the relationship between the existential concerns of thinking about death and the meaning of life. *Ontological Reseases, Biannual Scientific Research Journal*, 4(8), pp. 19-37 (In Persian).
- Bouarioua, H. & Bouarioua, N. (2020). "The Narrative Structure in the Novel "The Disappearance of Mr. Nobody" by Ahmed Taybawi, Master, Supervisor: Mavhoub, A, Algeria: University of Jijel (In Arabic).
- Bouaziz, A. & Merzeg, H. (2022). The Semiotics of the Interior Paratext in Ahmed Taybaoui 's Novel "The Disappearance of Mr. Nobody". *Journal of Contemporary Studies*, 6(1), pp. 399-390 (In Arabic).

- Bolgol, Sh. (2021). "The Disappearance of Mr. Nobody" ... the Controversy of Invisibility and Transfiguration. Alfasal website, (March 24, 2022). <https://fawassil.echaab.dz/2021> (In Arabic).
- Feist, J. J., Feist, G., & Roberts, R. (2018). Personality theories. translated by Yahya Sayyed Mohammadi, 19th edition, Tehran: Ravan Publications. (In Persian).
- May, R. (2013). love and will. Translated by; Sepideh Habib, Tehran: Danjeh Publications. (In Persian).
- Mazaheri, H. & Alizmani, A. (2017). "A Study Regarding Confronting the Pain of Existential Loneliness in Ervin Yalom 's Idease and the ystial pain of Separation in Molavis view. *The Journal of Philosophical-theological researches*, 20(4), pp. 69-90 (In Persian).
- Online counseling center, (2021), <https://injamax.com> (In Persian).
- Hosseinpour Tonekaboni, R., Masoudi, J., & Hosseini Shahroudi, M. (2021). Making Meanings or Discovering Meanings? A Study, Assessment, and Reconciliation of the Views of Irvin Yalom and Viktor Frankl about the Meaningfulness of Life in the context of Philosophical Therapy. *The Quarterly Journal of Philosophy & Theology*, 26(4), pp.158-185. (In Persian).
- Seyedi, M. (2021). "The tragedy is told in the novel "The Disappearance of Mr. Nobody" by Ahmed Tibawi," Provided by the Internet via the link; alriwaya.net/post/structure-of-novels/hky-alfgyaa-fy-roay-akhtfa-alsyd-al-ahd-lahmd-tybaoy. (In Arabic).
- Tadayyoni, M. (2020). Sadeq Chubak and Existential Anxieties: An Existential Psychoanalytic Reading of Sang-e Sabour (The Patience Stone). *Journal of Literary Criticism and Theory*, 1 (5), pp. 7-30. (In Persian).
- Tarbaq, H. & Amjuj, M. (2021). "The persuasive discourse in the novel "The Disappearance of Mr. Nobody" by Ahmed Tayebawi: A pragmatic approach", Master's thesis, supervised by Professor: Nassima Nabi, Algeria: Larbi Ben M'hidi University, Oum El Bouaghi.
- Taybawi, A. (2019) The Disappearance of the Master Nobody, 1st edition. Beirut: Difaf Publications, Algeria: Al-Ikhtif Publications. (In Arabic).
- Yalom, E. (2012). The art of healing. Translated by Sepideh Habib, Tehran: Gatreh Publications. (In Persian).
- Yalom, E. (2016), A. Existential psychotherapy, 9th edition. Translated by; Sepideh Habib, Tehran: Ney. (In Persian).
- Yalom, E. (2016), B. Yalom Khanan. Translated by; Hossein Kazemi Yazdi, Tehran: Pendar Taban. (In Persian).